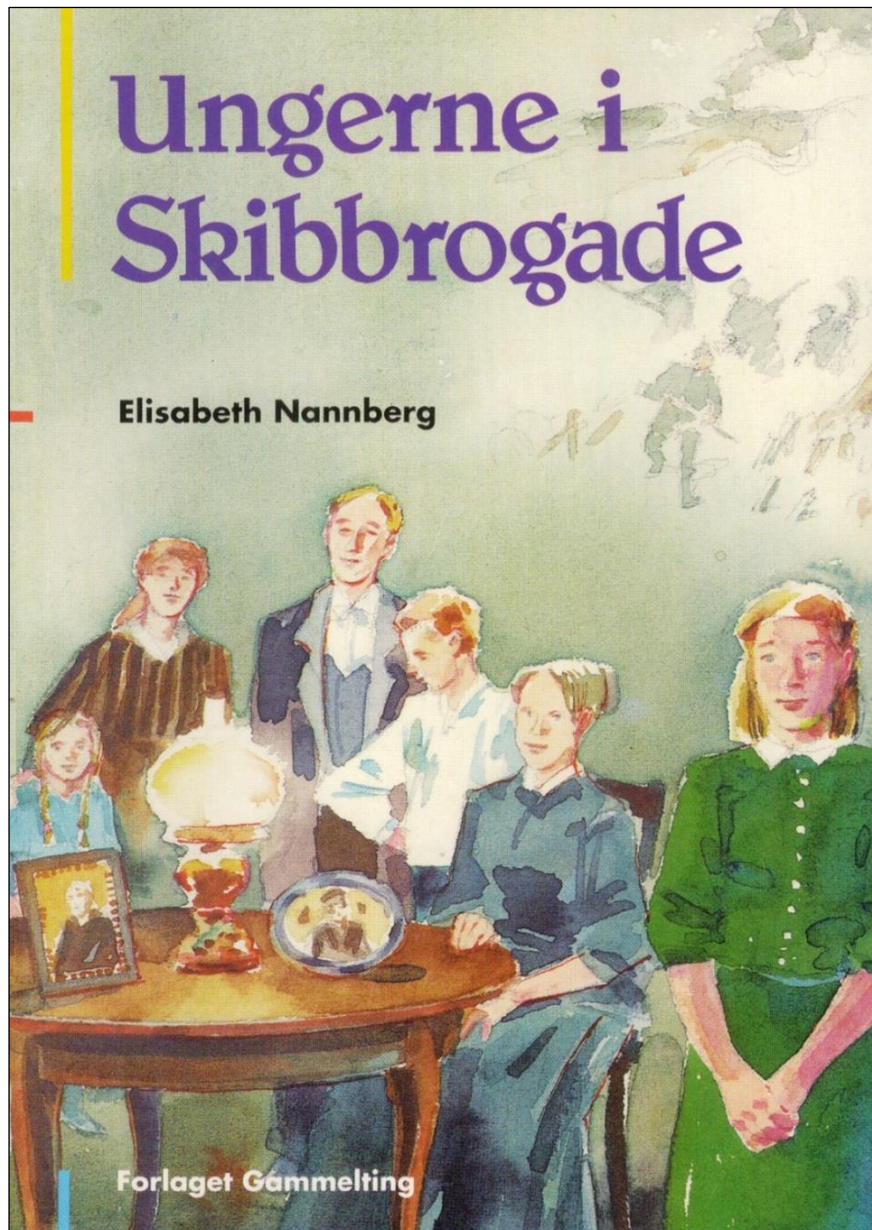

Haderslev

i
romaner og erindringer

Hanne Lausten

Januar 2018

Forord

I denne litteraturliste har alle værker det til fælles, at Haderslev spiller en stor eller lille rolle. Fortegnelsen rummer romaner, biografier, erindringsartikler og enkelte børnebøger.

Den geografiske afgrænsning er Haderslev Kommune, som den så ud fra 1970 til seneste kommunesammenlægning i 2007.

I forhold til tidligere udgave fra 2014 er denne liste udvidet med erindringsartikler fra "Langs Fjord og Dam" fra første årgang i 1994 til og med årgang 2017-2018. Desuden er tilføjet enkelte titler, som jeg er blevet opmærksom på efter publiceringen af første udgave.

De kursiverede indholdsnoter ved de enkelte titler er mine tilføjelser.

Hanne Lausten

Januar 2018

Forsidebilledet

Gengivet med venlig tilladelse fra Mikael A. B. Skotting, <http://mikaelskotting.dk>

Indhold

1. Romaner	7
Bodelsen, Anders: Byen uden ildebrande.....	7
Bruhn, Christian Kirchhoff: Sørøverne fra Årøsund.....	7
Clausen, Jacob: Spor. At blive den, man er.....	7
Dahl, Ib Ivar: Per fra Årø. Flugten til Fyn.....	7
Engelbrechtsen, Svend: De kaldte ham Kedde	7
Erichsen, Erich: Hjemme igen. En Historie fra det forunderlige År	8
Juhl, Kurt Haurvig: Da mørket kom. En historie fra den anden verdenskrig.....	8
Kaalø, Sten: Komedie i grænselandet. Et teaterstykke i to akter	8
Leonhardt, Ellen: Røverne i Pamhule	8
Milton, Ingo: Den behøvede svend. Oskars fortælling fra lærling til mester	8
Munksgaard, Torben: Den perfekte mand - en selvbiografi	8
Nannberg, Elisabeth: Ungerne i Skibbrogade	9
Petersson, Bent: Ingen vej tilbage.....	9
Spliedt, Manfred: Skelettet. En roman fra det dansk-tyske grænseland.....	9
Spliedt, Manfred: Soldaten fra Haderslev. En galgenhumoristisk historisk farce	9
Storm, Theodor: Festen på Haderslevhus og Dobbeltgængerens.....	9
2. Erindringer	10
Ammundsen, Esther: Fra 4. sal på Østerbro til Bispegården i Haderslev	10
Ammundsen, Esther: Glimt af livet i Haderslev bispegård	10
Andersen, Edith Bergholt: Kroen i Halk og kredsen omkring den 1900-1960	10
Andersen, Holger: Erindringer fra min tyske skoletid i Haderslev	10
Andersen, Kaj Erik: Min familie var aktiv i afholdsbevægelsen i Haderslev	10
Andersen, Lisbeth Smedegaard: Skrædderen. En historie om 1800-tallet	10
Bekker, Holger Carl: Erindringer fra min skoletid	11
Berg, Mogens: Haderslev i 1960'erne. En sang for en provinsby	11
Bogut, Jutta: Laborantelev ved Levnedsmiddelkontrollen i 1961.....	11
Boisen, Eline: - men størst er kærligheden. Eline Boisens erindringer fra midten af forrige århundrede	11
Bonde, Holger: Kirstines Ynde.....	11
Bork, Dagmar: Barn og ung i Haderslev 1934-1958.....	11
Brandt, Anna-Else: Haderslev frivillige Brandværn - set i bakspejlet af en forhenværende brandmands kone	12

Brandt, Anna-Else: Hanne fra æ Ringga'e. En beretning fra Haderslev	12
Alex Bødiker: Fra prins til konge. Et personligt strejftog gennem 1950'ernes og 1960'ernes Haderslev	12
Christensen, Erik: Barn og ung i Haderslev 1927-1946.....	12
Christensen, Erik: Min fars købmandsforretning på Sønderbro	12
Christiansen, Birgit Barfod: Mit tabte paradys	12
Daugberg, Sven: Missionshotellet i Haderslev	13
Eriksen, Svend Aage: Grin, gråd og tænders gnidsel.....	13
Eriksen, Svend Aage: I krigens tid.....	13
Faber, Frederik: Mindernes besøg. Erindringer fra Haderslev.....	13
Fogt, Arne: Johannes Fogt og Shell-tanken på Teaterstien.....	13
Gram, Gerda Lunn: 9. april 1940 i Haderslev	13
Hans, Annelise Wagner: En pige fra Slotsgade og Vestergade	13
Hansen, Svend Irgens: Journalist - fra Hækkerup til Haderslev	14
Henningsen, Lars N.: Hofjægermester Fritz Ræder – Min skoletid i Haderslev lærde skole 1858-61.....	14
Holm, Kjeld: Åbne døre. Erindringer om mennesker jeg har mødt.....	14
Høier, Marius: Kontorlærling i korn- og foderstoffer	14
Iversen, Conrad: Min Barndom og første Ungdom	14
Johansen, Jensenius: Oplevelser i Sønderjylland 1860-1871	15
Johnsen, Gunnar Dücker: De grønne spejderes orkester i Haderslev.....	15
Juhl, Kurt Haurvig: Haderslev - min barndoms by.....	15
Jørgensen, Per Schultz: Der hvor vi kommer fra. Fortællinger rundt om Line og Frovin	15
Jørgensen, Johannes: Det tabte Land. (Sønderjylland, Efteraar 1911).....	15
Kernwein, A.: Min barndoms haver	15
Knudsen, Julie: Haderslev – min ungdomsby	16
Kristoffersen, Frode: Journalist i byen - med unge Frode rundt i landet.....	16
Lauring, Palle: Brydningstid. Erindringer 1930-46.....	16
Ludvigsen, Viggo: Købmandsliv på Møllepladsen	16
Ludwig, Gerhard: Flygtning i Haderslev maj 1945.....	16
Maass, Johannes og Fritz: Røde Hjælp og tyske flygtninge.....	16
Madsen, Frauke: Min skoletid i Haderslev	17
Madsen, Harry Godtfred: Civil Beredskabs Udrykningskolonne i Haderslev	17
Mosegaard, Hans: Grænsebarnet. En arbejders erindringer	17
Møller, Peter J.: Haderslevdreng mellem tysk og dansk.....	17

Mörck, Niels E.: Tilbageblik på firti arbejdsrige år	17
Nannberg, Elisabeth: Et landsbysamfund 1935-40. Vonsbæk Sogn set fra Bæk. En beretning	18
Nielsen, Ditlev: Som jeg så det. Sønderjyske erindringer.....	18
Pedersen, Birthe: Værsgo kom indenfor. Hansi fortæller om et langt liv på slægtsgården Bræraå	18
Petersen, Kaj Grøn: Livet er ikke kun portvin og småkager - erindringer fra Haderslev 1950-2000	18
Rasmussen, Johannes: Det var en god tid - om min tid på Haderslev Realskole .	18
Rasmussen, Leif: Min barndoms landsby Sommersted	18
Roos, Carl: Forberedelsens tid. Livserindringer. Bind 1	18
Schlüter, Poul: Sikken et liv	19
Schmidt, Birgit: Barndom i Bøndergårdene. Min fars fortællinger.....	19
Schmidt, Kai Joel Palomäki: Købmandens finnedreng	19
Seeberg, Grethe Skov: Det var en yndig tid på Haderslev Statsseminarium.....	19
Seidenfaden, Gerda: Et liv på Central Mejeriet i Haderslev.....	19
Seidenfaden, Gerda Julie: Krauses Hotel i Haderslev	19
Simonsen, Erik Efsen: Sygehuset under damkatastrofen	20
Skadhauge, Povl Wind: Rejsen til Haderslev og andre ture med toget. Naive erindringer, omstændeligt nedskrevne uden opfordring	20
Skolefortællinger. Hertug Hans Skole 1910-2010	20
Skov, Gerda: Caltex Servicestation på Ny Erlevej	20
Skram, Erik: Hinsides Grænsen. Erindringer fra Sønderjylland efter 1864.....	20
Spliedt, Manfred: Sådan en dum knægt	20
Svensson, Bjørn: Bataljer - med bid og baggrund.....	20
Sørensen, Gunnar: Drengear i Haderslev.....	21
Thorsen, Laurits: Drengear i landsbyen Flovt	21
Westergaard, Egon: Min barndomsveninde - Thora Hartwig	21
Wildfang, Johs.: Erindringer fra før og efter genforeningen	21
Zimmermann, Anne Sophie: Fattiggården i Haderslev. Erindringer af Anne Sophie Zimmermann 1922-35	21

3. Interviews..... 22

Andresen, Thyra: Erindringer fra Haderslev	22
Christensen, Lars: Erindringer.....	22
Dauer, Luise Sofie: Erindringer fra Haderslev	22
Gormsen, Jakobine: Erindringer fra Haderslev.....	22

Hjort, Christian Christensen: Erindringer fra Haderslev.....	22
Johnsen, Karin Cecilie: Erindringer fra Haderslev	22
Overbeck, Carl: Erindringer fra Haderslev	23
Thomsen, Niels Thorvald: Erindringer fra Haderslev. Barndom i Bøndergårdene, ansat ved amtsbanen, mælkeforhandler	23
Torp, Holger: Erindringer fra Haderslev	23
Weitling, Ellen: Erindringer fra Haderslev. Af Ellen og Otto Julius Weitling	23

1. Romaner

Bodelsen, Anders:

Byen uden ildebrande

Gyldendal, 1989. 140 sider

Kriminalroman. I de utrygge år midt i 1930'erne hærgeres en sydjysk købstad af en pyroman, og det lokale politi får hjælp af en københavnsk kriminalkommisær med meget utraditionelle arbejdsmetoder.

Romanen bygger på historien om værkfører ved Haderslev frivillige Brandværn August Biester, der viste sig at være ophavsmand til mange ildebrande i Haderslev. Handlingen foregår i 1937 - pyromanåret med 28 små og store påsatte brande.

Bruhn, Christian Kirchhoff:

Sørøverne fra Årøsund

illustrationer: Gitte Linnemann

Algarve, 2002. 227 sider, illustreret

Børnebog. Pelle Hjulben vender hjem til Årøsund efter at have været væk i 30 år. Historien fortæller om hans tid hos Kaptajn Klo og hans fortrukne papegøje, om kampen mod en boligspekulant og andre underlige oplevelser.

Humoristisk eventyr om de vilde og modige børn fra havnekvarteret i Årøsund.

Clausen, Jacob: Spor. At blive den, man er

Nielsens 2013. 277 sider

Selvbiografisk roman der gennem små 40 år følger forfatteren (f. 1937) og hans vej fra bondesøn til forfatter. Samtidig beskrives udviklingen i det danske landbrug i en brydningstid.

*Jacob Clausen har boet i Haderslev siden slut-60'erne, hvor han fra 1969-88 var folkeskolelærer og siden da har været forfatter på fuld tid. På siderne 61, 92 og 132 har forfatteren refleksioner over to markante erindringssteder og en skulptur i **Damparken**. Han beskriver mindesmærkerne for damkatastrofen og de faldne dansksindede i 1. verdenskrig samt Gudmundsen-Holmgreens figurgruppe.*

Dahl, Ib Ivar:

Per fra Årø. Flugten til Fyn

tegnet og fortalt af Ib Ivar Dahl

Delta, 1984. 40 sider, illustreret

Børnebog. Årø 1914 - Da Per fylder 10, skal han hjælpe sin far med at fiske. Han får brug for sin sejlkunnen, da familien støtter en slægtning i at flygte for at undgå tysk militærtjeneste.

Letlæselig børnebog.

Engelbrechtsen, Svend:

De kaldte ham Kedde

Munksgaard, 1983. 115 sider

Vinter 1944 - 14-årige Erica, som bor i en købstad i Sønderjylland, forelsker sig i den noget ældre Kedde. Først langsomt bliver hun klar over, at Kedde er med i modstandsbevægelsen, og at hendes far er stikker.

*En kærlighedshistorie for unge som udspiller sig i Haderslev under besættelsen. Handlingen bygger på den autentiske historie om den 19-årige modstandsmand Erik Schlosser, der under flugtforsøg blev skudt ned af tyskerne i Nørregade den 13.12.44. Mindeplade for Erik Schlosser ses på muren **Nørregade 17**.*

Erichsen, Erich:

Hjemme igen. En Historie fra det forunderlige År

H. Hagerups Forlag, 1921. 152 sider

Roman fra Sønderjylland fra tiden omkring genforeningen

Sommeren 1920 vender hovedpersonen Jørgen hjem til Haderslev efter femten år i udlandet. Romanen giver et indblik i den euforiske stemning, der hersker i byen op til Christian X's indtog den 10. juli. Jørgen oplever både kongens ridt over grænsen ved Frederikshøj og hans møde med den jævne Haderslevborger i Harmoniens have. Selve handlingen er en banal kærlighedshistorie, og bogen har først og fremmest interesse på grund af dens skildring af de glade genforeningsdage. Erich Erichsen kom i 1920 til Haderslev som politifuldmægtig, og det er tydeligt, at forfatteren bygger på egne oplevelser. Forfatteren var kendt for sine folkelige romaner, hvor denne er nummer 25 i rækken.

Juhl, Kurt Haurvig:

Da mørket kom. En historie fra den anden verdenskrig

Kirskovs Forlag, 1980. 117 sider

Danmarks besættelse 1940-45 som den blev oplevet af en dreng i en sønderjydsk provinsby.

Børnebog for de 10-12 årige. Handlingen udspiller sig i Haderslev under besættelsen og bygger på forfatterens egne barndomserindringer. Hvert kapitel indledes med et lille faktaafsnit.

Kaalø, Sten:

Komedie i grænselandet. Et teaterstykke i to akter

Gyldendal, 1981. 103 sider

Herman Bang og Holger Drachmann, begge på flugt fra offentlighedens søgelys, mødes tilfældigt på et pensionat i Haderslev i 1906. Her indblandes de i personalets kærlighedsaffærer, der også har nationale overtoner.

Leonhardt, Ellen:

Røverne i Pamhule

illustrationer: Stinne Tegllhus

Fremad, 1989. 149 sider, illustreret

I 1711 er 9-årige Gertrud sendt på flugt fra pesten i Slesvig-Holsten. Undervejs ad Hærvejen til bedstemoderens gods nær Haderslev fanges hun af røvere.

Børnebog for de 10-12 årige. Romanen foregår i Pamhule Skov syd for Haderslev under pesten i 1700-tallet.

Milton, Ingo:

Den behøvede svend. Oskars fortælling fra lærling til mester

tegner: Ingo Milton; forfatter: Ingo Milton; ide: Elsebeth Aasted Schanz

Gad i samarbejde med Den Gamle By, 2013. 47 sider, alle illustreret i farver

Tegneserie. Oskar fortæller sin egen historie, fra han starter som snedkerlærling, til han bliver håndværksmester i Haderslev. Han fortæller om fagets skikke, om at rejse som snedkersvend i Europa og om sin deltagelse i krigen 1848. Oskar fortæller også om, hvad der sker i 1856, da han bliver gift uden at vide det.

Munksgaard, Torben:

Den perfekte mand - en selvbiografi

Lindhardt og Ringhof. 2009, 220 sider

Torben er så desperat efter at blive kæreste med Therese, så han følger hende i alt for at blive den perfekte mand.

I kapitlet "Haderslev, 1975-1994" kaster romanens hovedperson et selvironisk og sarkastisk blik på sin barndom og skoletid i Haderslev.

Nannberg, Elisabeth: **Ungerne i Skibbrogade**

illustrationer: Mikael A.B. Skotting
Gammelting, 1991. 132 sider, illustreret

*Mor Maren er sømandsenke og ene om at forsørge seks børn i en baggårdslejlighed i **Skibbrogade 29**. To af børnene har fortalt forfatteren om familiens hårde dagligdag i Haderslev i årene før og under 1. verdenskrig. Maren arbejdede på Mathias Hansens Tobaksfabrik og senere som fodermester i Halk.*

Petersson, Bent: **Ingen vej tilbage**

Bent Petersson, 1986. 171 sider

Selvbiografisk roman om forfatterens liv, fra han som 15-årig mister sin familie ved ulykken på Haderslev Dam i 1959, til han bliver direktør for et stort rejsebureau, med mange betragtninger over forholdene i rejsebureaubranchen.

*Heri side 19-54 kapitlet: 1959 Ulykken (**damkatastrofen**). Hovedpersonen Pauls oplevelser som passager på dambåden den 8.juli 1959, hvor han mister sine forældre og lillebror.*

Spliedt, Manfred: **Skelettet. En roman fra det dansk-tyske grænseland**

Vindrose, 1983. 175 sider

37 år efter mellemskoleeksamen i Sønderjylland 1945 mødes klassen, hvoraf de fleste er hjemmetyskere. Én mangler, og afdækningen af hans skæbne bliver beretningen om politiske og nationale sammenstød under og efter krigen.

En krimi med Haderslev som kulisse. Handlingen udspiller sig inden for det tyske mindretal.

Spliedt, Manfred: **Soldaten fra Haderslev. En galgenhumoristisk historisk farce**

Vindrose, 1992. 177 sider

Med baggrund i Haderslevs historie udspilles en komedie om krig, druk og hor. Hovedpersonen, en hjemmetysk nazist, vender i maj 1945 hjem fra østfronten og opdager, at hans fødeby er sat tilbage til Trediveårskrigen dage.

Storm, Theodor: **Festen på Haderslevhus og Dobbeltgængerer**

oversat fra tysk af Peer Sibast
Melbyhus, 1983. 176 sider

To fortællinger.

Festen på Haderslevhus foregår i middelalderen og er en romantisk og blodrig kærlighedshistorie. Rammerne er borgen i Tørning og slottet Haderslevhus. Forfatteren beskriver levende såvel bygninger som livet inden for murene i de to slotte.

2. Erindringer

Ammundsen, Esther: Fra 4. sal på Østerbro til Bispegården i Haderslev

I: Da de var børn. Danske hjem 1900-1920, s. 22-40
redigeret af Margrethe Spies
Vinten, 1983. 166 sider, illustreret

*Da Esther Ammundsen (f. 1906) i 1923 er sytten år, bliver hendes far Ove Valdemar Ammundsen udnævnt til biskop i Haderslev. Med forældre og fem mindre søskende flytter hun ind i **den nybyggede bispegård på Ribe Landevej**. Hun fortæller om, hvordan hun som ung pige oplevede et Sønderjylland endnu stærkt præget af 56 års tysk styre, og om dagliglivet i den store moderne bispegård med badeværelse og tre toiletter.*

Ammundsen, Esther: Glimt af livet i Haderslev bispegård

I: Haderslev Stiftsbog 1973, side 27-33, illustreret
Redigeret af Thyge Kragh m.fl.

*Overvejende en karakteristisk af faderen Valdemar Ammundsen, som hans ældste datter beskriver som først og fremmest en forsoningens mand. I **bispegården (Ribe Landevej 37)** var gæstfriheden stor, og man gjorde en dyd af til selskaber at sætte folk sammen, som ellers ikke ville have mødtes.*

Andersen, Edith Bergholt:

Kroen i Halk og kredsen omkring den 1900-1960

Historisk Samfund for Sønderjylland, 1978. 125 sider, 8 tavler

*Forfatterens bedstefar var den legendariske kromand Johannes Bergholt, der drev kroen i **Halk** fra 1900 til sin død i 1960. Vi får en levende beskrivelse af livet på kroen med dens mange særprægede gæster lige fra landstrygere til det bedre borgerskab. Landråd Dryander og den polske landarbejder var lige velsete gæster på kroen. Der berettes om skolegang i 30'erne, om naboer, højtider og fester i det lille landsbysamfund på Haderslev Næs.*

Andersen, Holger: Erindringer fra min tyske skoletid i Haderslev

I: Min skoletid. En række danske mænd og kvinder fortæller, s. 15-25
redigeret af Aage Heinberg
Thorkild Becks Forlag, 1954. 216 sider

*Holger Andersen mindes med glæde og taknemmelighed sin skoletid fra 1900-1908 på **Haderslebener Gelehrtenschule** – nu Haderslev Katedralskole. Han giver en levende beskrivelse af matematiklærer Hagge, latinlærer Carstens, græsklærer W. Lange og rektor Spanuth. Han betoner, at nationalpolitiske modsætninger spillede en meget lille rolle i hverdagen.*

Andersen, Kaj Erik: Min familie var aktiv i afholdsbevægelsen i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2015, s. 23-38, illustreret

*Med udgangspunkt i sin egen familie får vi en del af afholdsbevægelsens historie i Haderslev. Forfatterens far var i mange år formand for IOGT-logen "Reform – Staa Fast", som fra 1929 havde sit eget hus i **Ny Allégade 15**. I starten af 1970'erne ophørte IOGT Haderslev, og huset blev hjemsted for FDF og FPF.*

Andersen, Lisbeth Smedegaard:

Skrædderen. En historie om 1800-tallet

Kristeligt Dagblad, 2011. 470 sider, illustreret i farver, med litteraturhenvisninger

Med udgangspunkt i forfatterens oldefar skræddermester Ulrik Ipsens (f. 1823) erindringer gives et billede af livet i København i anden halvdel af 1800-tallet, og man møder en række af tidens kendte kulturpersonligheder.

*Heri side 55-111 kapitlerne: Et håndværkerhjem i 1830'erne og Barndom og skolegang. Ulrik Ipsen (f. 1823) var forfatterens oldefar, der voksede op i **Slotsgade** Haderslev, hvor faderen havde et skrædderværksted. Fint tidsbillede med beskrivelse af skolegang i **Gl. Haderslev skole** og læretid på faderens værksted.*

Bekker, Holger Carl: Erindringer fra min skoletid

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 62-69, illustreret

Forfatterens (1909-1998) erindringer om sin skoletid i Haderslev - først i en tysk skole og siden, efter Sønderjyllands genforening med Danmark, i en dansk skole

Med baggrund i både tysk og dansk skolegang beskrives levende forskellen på pædagogikken og forholdet til eleverne.

Berg, Mogens: Haderslev i 1960'erne. En sang for en provinsby

I: Langs Fjord og Dam, 2017-2018, s. 49-55, illustreret

Om musiklivet i Haderslev i 1960'erne, hvor forfatteren som dreng spillede i FDF-orkestret og siden fulgte pigtrådens og jazzens indtog i byen. Specielt fortælles om orkestrets afspilning af salmer fra domkirkens top hvert år til jul, nytår, påske og pinse.

Bogut, Jutta: Laborantelev ved Levnedsmiddelkontrollen i 1961

I: Langs Fjord og Dam, 2011, s. 49-59, illustreret

*Jutta Bogut giver en beskrivelse af arbejdsopgaverne i Levnedsmiddelkontrollen, som lå på **Jomfrustien 42**, hvor nu Kvickly har parkeringsplads.*

Boisen, Eline:

- men størst er kærligheden. Eline Boises erindringer fra midten af forrige århundrede

udgivet af Anna, Elin, Gudrun og Jutta Bojsen-Møller m. fl.
Gyldendal 1985. 9. oplag, 1988. 428 sider, 32 sider med tavler

På baggrund af Eline Boises dagbogsoptegnelser og korrespondance skildres hendes barndom i Norge i tiden efter 1814, ungdom i Frederik VI's København og hendes liv som præstekone på landet med stort hushold, veninder, børnefødsler og dødsfald.

*Heri side 277-307: De nationale brydninger i **Vilstrup** 1850-1853. Side 308-331: Familie og venner i Vilstrup 1853-1858. Eline Boisen skriver om livet som præstekone i Vilstrup, om sognet og dets overvejende tysksindede beboere og deraf affødte nationale spændinger. Hun giver en levende beskrivelse af et overdådigt bryllup med flere hundrede gæster for datteren Nanna.*

Bonde, Holger: Kirstines Ynde

I: Langs Fjord og Dam, 1994, s. 9-17, illustreret

Erindringer fra livet på en gård i Erlev

*Forfatterens far erhvervede Kirstines Ynde **Erlevvej 184** i 1903, og artiklen giver en beskrivelse af de mange gøremål på gården. Allerede i 1908 fik man eget vandværk ved hjælp af en hydraulisk vandvædder og vand fra Rikkens Kilde. På et tidspunkt havde gården også eget mejeri.*

Bork, Dagmar:

Barn og ung i Haderslev 1934-1958

redaktion: Karl Erik Olesen og Henrik Fangel
Gammelting, 1993. 120 sider, illustreret

Indhold: Familieliv. Skolegang på Sankt Severin 1940-45. Mellemskoletiden 1945-1950. Arbejde og uddannelse. Sygeplejeelev i 1950'erne.

Brandt, Anna-Else: Haderslev frivillige Brandværn - set i bakspejlet af en forhenværende brandmands kone

I: Langs Fjord og Dam, 2009, s. 81-89, illustreret

Det frivillige brandværns historie fra dets oprettelse i 1882 til Falck overtog opgaven i 1962. Der fortælles om den store brand på Bryggeriet Fuglsang i 1933 og om værnets indsats som brandvagter. Særlig omtale får medvirken ved Det Jyske Ungskue, som fandt sted i Haderslev i 1955 og 1956.

Brandt, Anna-Else: Hanne fra æ Ringga'e. En beretning fra Haderslev

Redaktion: Karl Erik Olesen

Eget forlag, 1993. 26 sider

Erindringsserien, nr. 25

*En beretning om Hanne Starke født 1893 som nr. ni ud af en søskendeflok på fjorten. Barndomshjemmet lå i Ringstrasse, nu **Laurids Skaus Gade**, hvor faderen havde snedkerværksted. Efter et års ophold på **husholdningsskolen på Lembckesvej** (Lembckesvej 2B) kommer hun i huset i Frankfurt og bliver der i tre år. Efter hjemkomsten til Haderslev bliver hun i 1920 gift med Frits Starke. Parret køber i 1923 som nogle af de første en kolonihave på **Borgmesterkobbelen**, hvor det hus, de senere bygger, får adressen **Lembckesvej 34**. Gennem deres historie får vi en interessant beskrivelse af områdets udvikling fra kolonihave til helårsbebyggelse i perioden fra 30'erne til et stykke op i halvtredserne. På sin 100 års fødselsdag fik Hanne Starke overrakt en guldnål fra Socialdemokratiet, da hun som den eneste i Danmark havde været medlem af partiet i 70 år.*

Alex Bødiker: Fra prins til konge. Et personligt strejftog gennem 1950'ernes og 1960'ernes Haderslev

I: Sønderjyske årbøger, 2008, s. 7-34

*Alex Bødikers barndomshjem er **Lindedal 30**, byens grimme hus iflg. forfatteren. Lejligheden var lille med toilet på gangen og kun koldt vand, men trivslen var stor i Haderslevs eneste rigtige arbejdersgade. Alle daglige fornødenheder var at finde i gaden med bl.a. 2 købmænd, bager, slagter, ismejeri og herre- og damefrisør. Moderne bekvemmeligheder får familien i 1966 i **Dalgade 4**, og Alex oplevede et helt nyt miljø. **Louiseskolen** og **katedralskolen** får også et par ord med på vejen. Beat og rockens indtog Haderslev i 60'erne og 70'erne beskrives sammen med de to bands The Sparks og Reges, hvor Alex var trommeslager.*

Christensen, Erik: Barn og ung i Haderslev 1927-1946

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 25-40, illustreret

*Forfatterens far havde købmandsbutik på **Sønderbro 23**, hvor familien boede ovenpå. Der fortælles om skolegang på **Hertug Hans Skole** med Signe Tørslef som overlærer og senere om tiden på **katedralskolen**. Erik Christensen krydrer beretningen med karakteristiske af lærere på de to skoler. Han blev student i 1946 og der gives et interessant indblik i problemerne med at finde lokaler til undervisning, efter Katedralskolen i 1943 var blevet beslaglagt af den tyske værnemagt.*

Christensen, Erik: Min fars købmandsforretning på Sønderbro

I: Langs Fjord og Dam, 2002, s. 64-77, illustreret

*Rammen er Christian J. Christensens købmandsbutik på **Sønderbro 23**, som blev drevet af forfatterens far fra 1933 til 1957. Artiklen fokuserer på datidens rige forretningsliv på Sønderbro med beskrivelse af de enkelte butikker og deres ejere.*

Christiansen, Birgit Barfod: Mit tabte paradis

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 90-95, illustreret

Erindringer fra Frøken Nielsens Børnehaven på **Ny Allégade 28** i Haderslev i 1950'erne

Forfatterens glade minder fra Marie Nielsens børnehaven med beskrivelse af husets og legepladsens indretning. Dagligdagen var præget af megen fri leg dog med særlige aktiviteter i forbindelse med jul og fastelavn. Portræt af Marie Nielsen og hendes pædagogik, som også kunne medføre afkøling i kulkælderen.

Daugberg, Sven: Missionshotellet i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2016, s. 55-64, illustreret

*Missionshotellet på **Jomfrustien 22** blev opført 1898-1900 lige over for den nye amtsbanegård. Bygherren var "Verein für Innere Mission in Nordschleswig", og hotellet spillede en central rolle i bespisningen af nødlidende under 1. verdenskrig. Fra 1943 havde SS sit hovedkvarter i bygningen. Forfatteren var 12 år, da forældrene overtog hotellet i 1961. Vi får en beskrivelse af at være barn på byens største hotel. Hotellet lukkede i 1978.*

Eriksen, Svend Aage: Grin, gråd og tænders gnidsel

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 50-74, illustreret

*Barndomserindringer fra **Slotsgade** med afstikker til ferieminder på **Årø**.*

Eriksen, Svend Aage: I krigens tid

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 79-91, illustreret

Forfatterens (f. 1930) erindringer om krigens tid i Haderslev; centralt står mindet om arrestationen af faderen, der var kommunist

*Svend Aage Eriksen fortæller om skolegang på den på det tidspunkt tyske **Louiseskole** og senere under besættelsen på **Frederiksskolen**. Forfatteren fortæller om problemer med at være dansk i en mere og mere nazificeret skole. Hjemmet var det nu nedrevne **Skolegade 6**, og man får et rørende indblik i en fattig arbejderfamilies levevilkår. Faderen var elektriker og forsørgede familien ved bl.a. at udleje støvsugere.*

Faber, Frederik:

Mindernes besøg. Erindringer fra Haderslev

Lions Club, Haderslev, 1974. 110 sider, illustreret

*I en munter tone berettes om en barndom på **Jomfrustien** i starten af 1900-tallet. Frederik Faber fortæller om sin tid på **latinskolen (Johannæum)** med karakteristiske af skolens lærere bl.a. Lille Nis.*

Fogt, Arne: Johannes Fogt og Shell-tanken på Teaterstien

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 113-117, illustreret

Tankstationen på **Teaterstien**, Haderslev, 1950-ca. 1970

Beskrivelse af de mange arbejdsopgaver på en tankstation med vask, smøring og betjening af benzinkunder.

Gram, Gerda Lunn: 9. april 1940 i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 75-78, illustreret

*Kampene og tabene ved **Sønderbro** om morgenen den 9. april. Artiklen afslører, at senere undersøgelser har vist, at projektilet der ramte menig 305 Hans Christian Hansen stammede fra et belgisk Mauser gevær model 1889. Den type blev brugt under 1. verdenskrig, men blev ikke anvendt af den tyske besættelsesmagt.*

Hans, Annelise Wagner:

En pige fra Slotsgade og Vestergade

redaktion: Bent Vedsted Rønne
Gammelting, 2000. 120 sider, illustreret

Forfatteren (f. 1938) beretter om sin barndom og familiens dagligdag fra 1940-1959 i Slotsgade og Vestergade i Haderslev.

*Opvækst i et arbejderhjem, først i **Slotsgade 9** og siden **Vestergade 33**. Forfatteren er den ældste i en søskendeflok på seks, og hun beretter levende om hjemmets indretning og husholdning med en dygtig og skrap hjemmegående mor. Faderen er som chauffør med ved anlæggelsen af Omkørselsvejen og før det ved minerydning i Østerskoven efter besættelsen. Som frivillig brandmand oplevede han damkatastrofen i 1959 på nærmeste hold.*

Hansen, Svend Irgens: **Journalist - fra Hækkerup til Haderslev**

Attika, 1999. 190 sider, illustreret

Journalisten Svend Irgens Hansens (f. 1911) erindringer fra sit journalistiske arbejde i udlandet og i Danmark. Blandt andet om 2. verdenskrig, Sovjetunionen og Sønderjylland

*Heri side 162-190: Irgens Hansens beretning om tiden som chefredaktør for **Dannevirke-Hejmdal** og om fusionen med Jydske Tidende og til sidst med Vestkysten. Debatten i 1960'erne om placering af et syddansk universitet i Haderslev gennemgås.*

Henningsen, Lars N.: Hofjægermester Fritz Ræder – Min skoletid i Haderslev lærde skole 1858-61

I: Langs Fjord og Dam, 1994, s. 50-58, illustreret

*Tolv år gammel blev Fritz Ræder optaget på Haderslev lærde skole, og han fortæller begejstret om **den nybyggede skole i Gåskærgade** (Gåskærgade 28) med dens mange fine faciliteter såsom bibliotek og naturhistoriske samlinger. Også lærerne med rektor Thrige i spidsen får et ord med på vejen. I skoletiden havde Ræder logi hos pastor Helweg i **Præstegade 14**.*

Holm, Kjeld: **Åbne døre. Erindringer om mennesker jeg har mødt**

Kristeligt Dagblad, 2010. 199 sider

Biskop i Århus, Kjeld Holms (f. 1945) erindringer om barndommen i Sønderjylland, studieårene i Århus, litteraturen, teologien og kristendommen samt ikke mindst om møder med mennesker, der åbnede deres døre for ham - fra landsbylæreren, fasteren og den udkårne til professoren, sognebarnet og politikerens.

*Et kapitel er helliget Kjeld Holms barndoms landsby **Diernæs**, hvor han voksede op som mejeribestyrerparrets eneste barn. Diernæs i 1950'erne beskrives som et lille samfund med store sociale forskelle, og hvor navnlig fodermesterfamiliernes vilkår vakte forfatterens sociale indignation. Der fortælles også om skolegang på **Realskolen og Katedralskolen**.*

Høier, Marius: Kontorlærling i korn- og foderstoffer

I: Sønderjyder siden Genforeningen, s. 130-137

Erindringer redigeret af Lars N. Henningsen og Niels H. Kragh-Nielsen
Historisk Samfund for Sønderjylland, 1995. 333 sider, illustreret

*Marius Høier, født i Kelstrup i 1920, fortæller om sin lærlingetid hos kornhandler **Nicolai Outzen i Storegade**.*

Iversen, Conrad: Min Barndom og første Ungdom

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 10-24, illustreret

Lærer og rektor Conrad Iversens (1833-1918) erindringer om tiden indtil 1857, bl.a. om treårskrigen og den dansk-tyske sprogkamp i Sønderjylland.

Barndomserindringer fra en lille gård i **Stevelt** i 1830'erne og 40'erne. Der fortælles om dagligliv og skolegang i den enklasede skole. Forfatteren fortsætter på latinskolen i Kolding og bliver i 1857 adjunkt ved **Haderslev Latinskole** indtil udvisning i 1864.

Johansen, Jensenius:

Oplevelser i Sønderjylland 1860-1871

Prior, 1899. 203 sider

Jensenius Johansen giver her en førstehåndsberetning fra Haderslev i årene før og efter 1864, og han giver et indblik i de nationale brydninger mellem dansk og tysk. Han fortæller om sit virke som **hospitalspræst ved Hertug Hans Hospital og lærer ved latinskolen**. Vi får historien om oprettelsen af den **dansksprogede realskole i Slagtergade 22**, hvor han var leder indtil sin udvisning i 1871.

Johnsen, Gunnar Dücker: De grønne spejderes orkester i Haderslev.

Undertitel: Erindringer fra min tid som fløjtenist 1945 til 1956.

Med et bidrag af **Egon Mårup**: Underjordisk undervisning på Katedralskolen

I: Langs Fjord og Dam, 2017-2018, s. 23-36, illustreret

I en alder af 11 år blev forfatteren i 1945 optaget i de grønne spejderes orkester og han fortæller om optræden ved mange begivenheder i byen så som nytårsparader, gudstjenester i Gl. Haderslev Kirke, Skt. Hans bål på Galgebakken i Erlev og mange andre arrangementer. Fælles for dem alle var afgang fra **KFUM på Gammelting**.

I Egon Mårups bidrag fortælles om tiden under besættelsen, hvor orkestret havde øvelokaler i **katedralskolens kælder i Gåskærgade**. Han giver en detaljeret beskrivelse af repertoire og det særlige nodesystem, de anvendte.

Juhl, Kurt Haurvig:

Haderslev - min barndoms by

redaktion: Bent Vedsted Rønne

Gammelting, 2005. 153 sider, illustreret

Den produktive forfatter Kurt Haurvig Juhl beretter her om sin barndom og ungdom i Haderslev i 30'erne og 40'erne. Han boede forskellige steder, men lejligheden **Lindedal 32** beskrives som det vidunderligste sted beliggende i udkanten af byen med både forhøvet og stor baghave. Forfatteren kommer i lære hos **købmand Dahl på Torvet**, og læseren får et indblik i vilkårene for lærlinge under og efter besættelsen.

Jørgensen, Per Schultz: Der hvor vi kommer fra. Fortællinger rundt om Line og Frovin

Myrhus, i kommission hos Underskoven, 2012. 204 sider, illustreret

En familiefortælling med tilknytning til **Årø**. Vi får en beskrivelse af Lines barndom på Årø fra omkring 1900 til genforeningen i 1920, og af hvordan alt ændres i det lille øsamfund, da 1. verdenskrig bryder ud.

Jørgensen, Johannes:

Det tabte Land. (Sønderjylland, Efteraar 1911)

Gyldendalske Boghandel, 1912. 60 sider

Stemmingsbillede tegnet af forfatteren Johannes Jørgensen, som på sin rundtur i Sønderjylland besøger **Haderslev i september 1911**. Han bor på **Harmonien** og mindes her Edvard Lembckes sang Vort modersmål er dejligt, som blev sunget for første gang i Harmoniens gamle have i 1859. Vi får en beskrivelse af et stort frimenighedsmøde på **Højskolehjemmet** med P.J. Refshauge, J.N.H. Skrumsager som deltagere. Inden afrejsen får han besøg af den 86-årige P. Skau "Laurids Skaus glade broder".

Kernwein, A.: Min barndoms haver

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 92-99, illustreret

Forfatterens erindringer om familiens haver i perioden 1923-1939

*Villa Frieda, **Lindevej 14** og **kolonihave ved Damstien**. Plan over haverne med angivelse af de mange afgrøder.*

Knudsen, Julie: Haderslev – min ungdomsby

I: Langs Fjord og Dam, 2008, s. 81-95, illustreret

*I 1935, tretten år gammel, flytter Julie Knudsen med sin familie ind i førstesalslejligheden i **Ny Allégade 8**. Hun giver en levende beskrivelse af det sociale liv blandt det bedre borgerskab i Haderslev, som hun sammenligner med Matadors Korsbæk. Tiden på **katedralskolen** får også nogle ord med på vejen, ligesom vi får hendes oplevelse af 9. april set fra faderens kontor i Nørregade.*

Kristoffersen, Frode:

Journalist i byen - med unge Frode rundt i landet

Forum, 2001. 268 sider, illustreret

Forfatterens (f. 1931) erindringer om sin tid som skrivende journalist på dagblade i en række forskellige byer i Danmark fra 1948 til 1961.

*Heri side 48-63 Haaasle – Haderslev. I sluthalvfemserne besøger Frode Kristoffersen Haderslev og mindes barndomsårene 1940-46, hvor han boede med sin familie på **Åbenråvej 29**. Han beretter om sin patruljefører Poul Schlüter, og ud for Ll. Klingbjerg 13 bliver han mindet om sin gamle ven Peter J. Møller. Han fortæller om, hvordan han og tre kammerater bliver inviteret op på en kampvogn af Montgomerys soldater og således er med til at befri Haderslev.*

Lauring, Palle:

Brydningstid. Erindringer 1930-46

Gyldendal, 1992. 2. oplag, 1993. 315 sider, illustreret

Forfatteren og historikeren (f. 1909) beretter om seminarietiden i Haderslev, rejserne, familielivet, Sønderjylland efter genforeningen og giver et billede af livet som lærer på forskellige københavnske skoler samt om arbejdet med sine første romaner.

*Side 7-164 forfatterens **seminarietid i Haderslev 1930-35**.*

*Palle Laurings oplevelse af Haderslev by med dens blanding af tysk og dansk arkitektur og kultur ti år efter genforeningen. Beskrivelse af seminarieliv, elevhjemmet, lærere og medstuderende. I et kort afsnit fortælles om et to ugers praktikophold på **Årø**.*

Ludvigsen, Viggo: Købmandsliv på Møllepladsen

I: Langs Fjord og Dam, 2002, s. 78-100

Peter Ludvigsen (1879-1942) købmandsforretning i Haderslev

*Viggo Ludvigsen født i 1915 beretter om tiden som kommis i Christiansfeld og rekruttiden på Haderslev Kaserne. Efter faderens død i 1942 overtager han forretningen på **Møllepladsen 2**.*

Ludwig, Gerhard: Flygtning i Haderslev maj 1945

I: Langs Fjord og Dam, 2009, s. 7-13, illustreret

*Fra maj til september 1945 opholdt forfatteren, der på det tidspunkt var 13 år gammel, sig sammen med sin mor og to søskende som tyske flygtninge i Haderslev. Han giver en overvejende positiv beskrivelse af sine oplevelser. En begivenhed står dog stærkt i Ludwigs erindring, nemlig hans deltagelse i lille Marlies Heinrichs begravelse. Et kors i natursten (nr. 100-99) med hendes navn, fødsels- og dødsår er et af mange blandt flygtningegravene på **Assistenskirkegården**.*

Maass, Johannes og Fritz: Røde Hjælp og tyske flygtninge

I: Langs Fjord og Dam, 2011, s. 40-45, illustreret

*Brødrene Johannes (f. 1927) og Fritz (f. 1916) beretter om deres aktive medvirken i hjælpen til tyske emigranter i årene inden besættelsen. De voksede op i et kommunistisk arbejderhjem, og i hjemmet **Gåskærgade 58** overnattede mange tyske flygtninge, før de fortsatte videre til andre steder i Danmark.*

Madsen, Frauke: Min skoletid i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2004, s. 70-78, illustreret

Forfatteren (f. 1923), der var fra et tysksindet hjem, erindrer sin skoletid 1929-1942, bl.a. de dansk-tyske spændinger, der blev særligt udtalte efter Tysklands besættelse af Danmark.

*Frauke Madsen blev student fra **katedralskolen** i 1942, og hun fortæller om en alt andet end lykkelig gymnasietid. Som tysksindet blev hun af sine skolekammerater udsat for eksklusion og mobning.*

Madsen, Harry Godtfred: Civil Beredskabs Udrykningskolonne i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2010, s. 71-95, illustreret

*Forfatteren fortæller om sine oplevelser som tjenestegørende ved Civilforsvaret i Haderslev fra marts 1945 til 1946. Der var kaserne på **højskolehjemmet i Storegade** – det nuværende Hotel Norden. Husets indretning beskrives, og ikke mindst får vi et indblik i, hvordan alt foregik under streng militærisk disciplin. Der bliver dog alligevel tid til udgang og kærlighed. Efter befrielsen deltog Harry Madsen i mange vagt- og oprydningsopgaver bl.a. på Haderslev Kaserne. Han omtaler også RAF's angreb på en tysk kolonne på Aabenraavej 4. maj 1945.*

Mosegaard, Hans:

Grænsebarnet. En arbejders erindringer

Melbyhus, 1974. 99 sider, illustreret

*Hans Mosegaard (født 1902) indleder sine erindringer med et kapitel om **barndommen i Haderslev** med en dansk far og en tysk mor, den kendte forfatter Anna Mosegaard. Begge forældre var aktive i den socialdemokratiske bevægelse, hvor moderen som den første kvinde blev valgt ind i den preussiske landdag i 1919. Han beretter om **skolegang på Seminarieskolen** med seminarieelever som undervisere. Han mindes den flotte nye gymnastiksal (**Turnhalle, Lembckesvej 4**) indviet i 1914, hvor der inde i salen på den ene endevæg med store bogstaver stod "Gedenk dass du ein Deutscher bist". Se Sønderjysk månedsskrift 1974 s. 41-49.*

Møller, Peter J.:

Haderslevdreng mellem tysk og dansk

Historisk Samfund for Sønderjylland, 1978. 182 sider, 8 tavler

*Erindringerne strækker sig fra 1. verdenskrig til Danmarks besættelse. Peter Møller (f. 1908) fortæller om en barndom i et dansksindet småkårshjem i en kælderlejlighed i **Lille Klingbjerg 13**, om at være arbejdsløs snedkersvend og om aktiv deltagelse i det socialdemokratiske ungdomsarbejde i Haderslev.*

Mörck, Niels E.: Tilbageblik på firti arbejdsrige år

I: Langs Fjord og Dam, 2002, s. 59-63

Forfatterens (1864-1929) erindringer som kommunalrådsmedlem i Sønder Otting

*Som ledende kraft i Haderslev Byggeselskab var Niels Mörck en af initiativtagerne til udbygningen af **Sdr. Otting** i årene op til første verdenskrig. Han var desuden med til at starte en **pølsefabrik ved Aarøsumvej** og var i 18 år kommunerådsmedlem. Der berettes om op- og nedture og om de følger, krigen og genforeningen fik for hans mange forretninger.*

Nannberg, Elisabeth:

Et landsbysamfund 1935-40. Vonsbæk Sogn set fra Bæk. En beretning

Haderslev, Karl Erik Olesen, 1993. 33 blade, illustreret

*Forfatteren er vokset op sammen med ni søskende på et **husmandsbrug i Bæk** tæt ved fjorden, og hun giver et detaljeret billede af årets gang i arbejde og fritid. Et kapitel er helliget skolegangen på **Vonsbæk skole** og en beskrivelse af undervisningen og skolens indretning. Desuden gives en generel beskrivelse af **Vonsbæk Sogn** i 30'erne.*

Nielsen, Ditlev: Som jeg så det. Sønderjyske erindringer

Ditlev Niensens Forlag 2016. 126 sider, illustreret

*Side 97 - 114 omhandler forfatterens tid som dommerfuldmægtig i **Haderslev** 1966 - 1976.*

Pedersen, Birthe:

Værsgo kom indenfor. Hansi fortæller om et langt liv på slægtsgården Brærå

Fotografer: Trine Kobborg, Kaj Frølund Vestergaard

Forlag: Johannes Kragh Carlsen; Birthe Pedersen, 2009. 353 sider, illustreret (nogle i farver)

Med litteraturhenvisninger

Johannes Kragh Carlsens (f. 1929) personlige beretning om slægten på **Brærå** og livet på gårdene i et lille lokalsamfund i Sønderjylland i 1930'erne og 1940'erne

Petersen, Kaj Grøn:

Livet er ikke kun portvin og småkager - erindringer fra Haderslev 1950-2000

redaktion: Bent Vedsted Rønne

Gammelting, 2007. 111 sider, illustreret

*Kaj Grøn Petersen fortæller om en glad drengetid i 50'erne i det dengang børnerige kvarter omkring **Clausensvej og Christine Frederikke Vej**. Der berettes om et aktivt ungdomsliv med fodbold i HFK og som bokser i I.K. Semper. KGP beretter om faderens renseri Aladdin i **Storegade 33**, hvor han ofte hjalp til, og om sit arbejde som telefontekniker med afstikkere til Brasilien og Grønland.*

Rasmussen, Johannes: Det var en god tid - om min tid på Haderslev Realskole

I: Langs Fjord og Dam, 2011, s. 65 - 72, illustreret

*Haderslev Realskole startede i 1944 som en filial af realskolen i Christiansfeld, og i 1945 blev Johannes Rasmussen ansat. Han fortæller levende om 37 års ansættelse på skolen (**Christiansfeldvej 20**) med vægt på den første pionertid.*

Rasmussen, Leif: Min barndoms landsby Sommersted

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 41-49, illustreret

*En fyldig beskrivelse af **Sommersted** i 30'erne, som med tre jernbanestationer og to holdepladser også blev kaldt "Det lille Berlin". Der fortælles om skole og erhvervsliv, ligesom nationale modsætninger og besættelsestiden berøres.*

Roos, Carl:

Forberedelsens tid. Livserindringer. Bind 1

Gad, 1959. 284 sider

Heri side 7-53: Min sønderjyske barndom. Købmandsgården i Haderslev - Min tantes gård på landet (*Hammelev*).

Carl Roos, født i Haderslev 1884 og senere professor i tysk sprog og litteratur, fortæller om livet i en købmandsgård **Storegade 35** (nu nedrevet). Her voksede han op, indtil han som otteårig efter faderens død flyttede med moderen til Fredericia.

Schlüter, Poul:

Sikken et liv

Aschehoug, 1999. 300 sider, tavler (nogle i farver)

Den tidligere statsminister (f. 1929) beretter såvel om sit private liv fra barne- og ungdomsårene i Tønder og Haderslev over studieårene i Århus og København, de private sorger og glæder, som om sit politiske liv: de 35 år som folkevalgt, de 20 år som formand for Det Konservative Folkeparti, og om de over ti år som statsminister, herunder forholdet til ministerkollegaerne og Tamilsagen.

*I første kapitel fortæller Poul Schlüter om en tryk og munter **barne- og ungdomstid i Haderslev** i årene 1936-1948. Med sin far ved hånden oplever han som syvårig tyske soldater marchere gennem Nørregade. Han fortæller om et aktivt liv som spejderleder, idrætsmand og ikke mindst om sit engagement i Konservativ Ungdom. Schlüter har også øje for Haderslevs sociale lagdeling, og for ham kunne Lise Nørgaard lige så godt have brugt Haderslev som model for Matadors Korsbæk.*

Schmidt, Birgit: Barndom i Bøndergårdene. Min fars fortællinger

I: Langs Fjord og Dam, 2017-2018, s. 37-48, illustreret

Forfatteren gengiver i jegform, hvad hun husker, hendes far Erik Schmidt (født i 1910) fortalte om sin barndom i **Bøndergårdene nr. 31 og 35**. En blanding af fakta og fiktion.

Schmidt, Kai Joel Palomäki:

Købmandens finnedreng

Gammelting, 2012. 91 sider, illustreret (nogle i farver)

Juni 1942 ankommer forfatteren som otteårig sammen med 14 andre finnebørn til **Hoptrup**. Han bliver plejebarn hos købmand Schmidt, og der fortælles om en særdeles vellykket integration i det lille landsbysamfund. Vi får også historien om den meget afholdte lærerinde Martha Uldall Jessen, og hvorfor hun fik tilnavnet Revolver-Martha. Kai Schmidt bliver uddannet lærer på Haderslev Statsseminarium og får en lang karriere som viceskoleinspektør på Sct. Severin Skole.

Seeberg, Grethe Skov: Det var en yndig tid på Haderslev Statsseminarium

I: Langs Fjord og Dam, 2006, s. 79-89, illustreret

En beskrivelse af undervisningen på **seminariet i 60'erne**. Karakteristik af lærere som f.eks. Poul Dueholm, Axel Nielsen, Palle Nielsen, Folmer Lund, H.V. Gregersen m.fl.

Seidenfaden, Gerda: Et liv på Central Mejeriet i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 2002, s. 117-120

Fra 1937 til 1941 var Knud Seidenfaden forpagter af det privatejede Central Mejeri i **Storegade 35**. Hans kone Gerda fortæller om mejeriets indretning og dagligdag. Da ægteparret genser stedet i 1970'erne, er alt revet ned for at give plads til den nye Bredgade.

Seidenfaden, Gerda Julie: Krauses Hotel i Haderslev

I: Langs Fjord og Dam, 1998, s. 52-69, illustreret

Gerda Julie Seidenfaden (født Krause i 1918), var eneste barn af Johan Chr. Og Ella Krause. Forældrene drev det nu nedrevne Krauses Hotel **Sønderbro 2** på hjørnet af Sønderbro og den senere Ny Erlevvej. Der fortælles om dagligdagen på et stort hotel med mange både overnattende og spisende gæster. Æ Kleinbahn mod Vojens passerede lige forbi hotellet, og fra 1899 til 1906 fungerede hotellet også som **Bahnhof Süderbrücke**.

Simonsen, Erik Efsen: Sygehuset under damkatastrofen

I: Langs Fjord og Dam, 2000, s. 66-70, illustreret

Sommeren 1959 var senere overlæge Erik Simonsen studentervikar på Haderslev Amts Sygehus og på vagt den 8.7 1959 - datoen for damkatastrofen. Han beskriver den knugende stemning, der bredte sig overalt på sygehuset, efterhånden som de forbrændte og døde passagerer fra båden kom ind. Han slutter af med en hård kritik af BT's og Ekstrabladets dækning af katastrofen.

Skadhauge, Povl Wind:

Rejsen til Haderslev og andre ture med toget. Naive erindringer, omstændeligt nedskrevne uden opfordring

Kurland, 1979. 94 sider, illustreret

*Med rejseoplevelsen i centrum beskriver forfatteren barndommens ture i 1930'erne med tog fra København til Haderslev. **Byens specielle banegårdsforhold** beskrives, og **togets indføring gennem byen** med klokkeringning, hyppig fløjten og med en mand gående foran opleves lettere komisk.*

Skolefortællinger. Hertug Hans Skole 1910-2010

redaktør: Bent Vedsted Rønne

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune i samarbejde med Hertug Hans Skole, 2010. 131 sider, illustreret (nogle i farver)

For hvert årti beretter gamle elever om deres skoletid på Hertug Hans Skole. Blandt bidragyderne er Olav Christensen 1920, Marie Torp og Lillian Martinussen 1930, Svend Aage Böll 1940, Inger Jürgensen 1950, Poul-Georg Jertrum 1960.

Skov, Gerda: Caltex Servicestation på Ny Erlevvej

I: Langs Fjord og Dam, 2002, s. 100-107

*På hjørnet af Sønderbro og Ny Erlevvej, hvor tidligere Krauses Hotel lå, kom der i 1958 en Caltex Servicestation (**Ny Erlevvej 1**). Det første forpagterpar var Gerda og Aage Skov, og Gerda fortæller her om livet og arbejdet på servicestationen fra 1958, til de forlader stedet i 1970.*

Skram, Erik:

Hinsides Grænsen. Erindringer fra Sønderjylland efter 1864

Strandberg, 1976. 159 sider, illustreret

*I **1887** er Erik Skram på rundrejse i Sønderjylland, hvor han også besøger Haderslev. På side 104-113 beskriver han **Haderslev som en bredgadet by i tilbagegang**. Han roser byens omgivelser i høje toner og betegner fjorden som stedets fineste pryde.*

Spliedt, Manfred:

Sådan en dum knægt

Gyldendal, 1975. 192 sider

En sønderjydes erindringer fra 2. verdenskrig.

Erindringer fra Haderslev og Kiel i årene 1939-45. Et personligt opgør med det tyske mindretal og dets ledere. Bogens dedikation: Tilegnet 741 sønderjyder som blev jaget i døden af det tyske mindretal. På side 161-62 får vi en øjenvidneberetning om arbejdet med etablering af pansergravene rundt om Haderslev (del af Kriemhildstillingen) i besættelsens sidste måneder. Graveriet bliver betegnet som en komisk forestilling og latterlig affære.

Svensson, Bjørn:

Bataljer - med bid og baggrund

Historisk Samfund for Sønderjylland, 2009. 308 sider, illustreret (nogle i farver)

Bjørn Svenssons (f. 1910) erindringer om sit arbejde indenfor medieverdenen, først som redaktør af Dannevirke senere som chef for radiostationen Radio Syd i Aabenraa. Samt om sit engagement i samfunds- og historiedebatten.

*I et afsluttende kapitel "Livet i hjemmet" berettes om et muntret og aktivt familieliv på **H.P. Hanssens Vej** sammen med hustruen Inger Svensson og de fem børn.*

Sørensen, Gunnar: Drengear i Haderslev

I: Sønderjyder siden Genforeningen. Erindringer, s. 104-129
redigeret af Lars N. Henningsen og Niels H. Kragh-Nielsen
Historisk Samfund for Sønderjylland, 1995. 333 sider, illustreret

*Gunner Sørensen (født 1927) fortæller om barndomsårene på **Hertug Valdemars Vej 4** frem til besættelsen i 1940. Beskrivelse af vejen og dens forskelligeartede beboere.*

Thorsen, Laurits:

Drengear i landsbyen Flovt

redaktion: Bent Vedsted Rønne
Gammelting, 2003. 99 sider, illustreret

*Laurits Thorsen fortæller om familiens dagligdag på **Brohavgård** med vægt på 1940'erne. Bogen afsluttes med forfatterens fars erindringer fra omkring 1. verdenskrig og frem til 1930'erne.*

Westergaard, Egon: Min barndomsveninde - Thora Hartwig

I: Langs Fjord og Dam, 2008, s. 16-21, illustreret

*Erindringer om et venskab med forfatterinden Thora Hartwig (1881-1961), der sammen med sin stedmor boede i **Slagtergade 22,1**.*

*Efterfølges s. 22-27 af en **biografi** af Trine Hjorth Vinderslev: Thora Hartwig – forfatterinde fra Haderslev.*

Wildfang, Johs.: Erindringer fra før og efter genforeningen

I: Langs Fjord og Dam 1996, s. 75-89, illustreret

*Forfatteren (født 1905 i Haderslev) fortæller om sin skolegang i den tyske tid -først på **seminariets øvelsesskole** og siden på **latinskolen**. Han beskriver den store overgang fra tysk til dansk gymnasium 1920 med fællesskole og friere forhold mellem lærere og elever. Fra 1934 virkede han ved stiftsamten og nåede at samarbejde med biskopperne Ammundsen, Noack og Beyer.*

Zimmermann, Anne Sophie:

Fattiggården i Haderslev. Erindringer af Anne Sophie Zimmermann 1922-35

Gammelting, 1986. 64 sider, illustreret, litteratur (udvalg): side 64

*Anne Sophie Zimmermann (f. 1910) var datter af Ferdinand Zimmermann der var bestyrer af fattiggården i Haderslev (**Laurids Skaus Gade 8**) fra 1922-48. Hun var 12 år, da familien flyttede ind i bestyrerboligen og 25, da hun i 1935 flyttede derfra. I denne bog fortæller hun levende og engageret om livet på fattiggården, om beboerne og deres forhold til bestyreren og hans familie.*

*Bogen afsluttes med et omfattende kapitel (s. 45-64) af **Henrik Fangel: Fattiggård, stiftelser og plejehjem**. Et bidrag til den sociale forsorgs historie i Haderslev.*

3. Interviews

Andresen, Thyra:

Erindringer fra Haderslev

Interviewer: Ruth Kristiansen

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1983. 25 sider, illustreret
Serie: Erindringsserien

*Thyra Andresen (f. 1900) opvokset i Flensborg. Fortæller bl.a. om den fotografforretning på **Jomfrustien 4**, som hun drev sammen med sin mand Andreas Andresen indtil 1955.*

Christensen, Lars:

Erindringer

Interviewer: A. Rudbeck Jørgensen

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1982. 21 sider, illustreret
Serie: Erindringsserien; nr. 5

*Lars Christensen (f. 1881) fortæller her som 101-årig bl.a. om sin tid ved **amtsbanen** og sin deltagelse i 1. verdenskrig. Som pensionist flytter han ind på **Klosterbo** og senere til **Lille Amalienborg på Hiort Lorenzens Vej**.*

Dauer, Luise Sofie:

Erindringer fra Haderslev

Interviewer: Birgit Weitling

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1987. 29 sider, illustreret
Erindringsserien; nr. 20

*Luise Dauer (f. 1910) voksede op i **Vestergade 10** og senere **Moltrupvej 2** sammen med fem søskende. Hun gik i børnehaven i Præstegade. Moderen arbejdede på tobaksfabrikken og senere som malkekone. Luise Dauer var som ung aktiv i Frelsens Hær og blev senere udlært som franskvasker. Gift med Hans Dauer i 1935.*

Gormsen, Jakobine:

Erindringer fra Haderslev

Bearbejdning af Henrik Fangel efter manuskript fra Jakobine Gormsen

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1983. 32 sider, illustreret
Serie: Erindringsserien; nr. 11

*Jakobine Gormsen (f. 1908) fortæller om bedsteforældrenes hjem i **Sønderbro 17** samt om gadens forretninger og beboere. Beskrivelse af onkel og tantes Villa Grønvang **Årøsunvej 82** og bedsteforældrenes lejlighed i **Kathrinehjemmet på Christiansfeldvej**.*

Hjort, Christian Christensen:

Erindringer fra Haderslev

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1984. 13 sider, illustreret
Serie: Erindringsserien; nr. 6

Christian Hjort (f. 1912) beretter om en fattig barndom i små, usle lejligheder. Der fortælles også om et langt og lykkeligt arbejdsliv liv som typograf på Modersmålet og Jydske Tidende.

Johnsen, Karin Cecilie:

Erindringer fra Haderslev

Interviewer: F. Rudbeck Jørgensen

Haderslev Byhistoriske arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1982. 10 sider, illustreret
Serie: Erindringsserien; nr. 3

Karin Cecilie Johnsen (f. 1908) giver her fine beskrivelser af barndomshjemmet Nørregade 30 (nedrevet), **Gåskærgade 4**, Bevtoft forsamlingshus og til sidst kvistlejligheden i arbejderboligen **Lindedal 38**. Der berettes om skolestart på den helt nybyggede **Louiseskole** og senere skolegang på Haderslev kommunale realskole under Signe Tørsleffs ledelse.

Overbeck, Carl:

Erindringer fra Haderslev

Interviewer: F. Rudbeck Jørgensen

Haderslev Byhistorisk Arkiv, Haderslev Arkiv og Museumsforening, 1983. 9 sider

Erindringsserien; nr. 1

Carl Overbecks (f. 1911) barndomserindringer fra **Vestergade 42** under 1. verdenskrig. Beskrivelse af lejlighedens indretning og familiens spisevaner og dagligliv.

Thomsen, Niels Thorvald:

Erindringer fra Haderslev. Barndom i Bøndergårdene, ansat ved amtsbanen, mælkeforhandler

interviewer: Henrik Fangel

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1983. 83 sider, illustreret

Serie: Erindringsserien; nr. 10

Med en formidabel hukommelse fortæller den 90-årige Niels Thomsen (f. 1893) levende om en barndom i den del af **Bøndergårdene**, som i dag er forsvundet. Niels Thomsen kommer i lære ved **amtsbanerne** i 1912, og vi får et interessant indblik i arbejdet ved banen, hvor han var en af de få dansksindede arbejdere.

Torp, Holger:

Erindringer fra Haderslev

Interviewer: F. Rudbeck Jørgensen

Haderslev Byhistoriske Arkiv, Haderslev Arkiv- og Museumsforening, 1984. 10 sider, illustreret

Serie: Erindringsserien; nr. 4

Fhv. overbetjent Holger Torp (f. 1887). Barndom i **St. Klingbjerg**. Marinesoldat under 1. verdenskrig og senere betjent i Haderslev, hvor han stod vagt ved et valglokale under afstemningen 1920.

Weitling, Ellen:

Erindringer fra Haderslev. Af Ellen og Otto Julius Weitling

Interviewer Birgit Weitling

Haderslev Byhistorisk Arkiv, Haderslev Arkiv og Museumsforening, 1984. 19 sider, illustreret

Erindringsserien; nr. 7

Ægteparret Ellen og Otto Julius Weitlings erindringer (f. 1905 og 1899). Beskrivelse af hjemmet og dagliglivet i Ringstrasse – nu **Laurids Skaus Gade 17**.